

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАЛАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANXOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOIIY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИН ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ Қўллаб-қувватлашнинг АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJIRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Raxmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Xayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҲОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLISH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxiroyvna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI HIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Imotniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOBIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фахриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Нихолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нулуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

DEMOGRAPHIC CHANGES, EMPLOYMENT AND MIGRATION PROCESSES IN SURKHANDARYA AND KASHKADARYA REGIONS

Saidahmatov Sharifbek Toshpulatovich,

Termez State Pedagogical Institute Faculty of Pedagogy and Social Sciences,
Acting Associate Professor of the Department of History,
Doctor of Philosophy in History (PhD)
E-mail: saidaxmatovsharifbek@gmail.com

Abstract. This article talks about the population and labor resources of Surkhandarya and Kashkadarya regions located in the southernmost part of the Republic of Uzbekistan. The current state of the population and labor resources, the increase and decrease of the population, births, deaths, religious composition, and in which areas they are most employed are covered.

Keywords: population, composition, birth, death, migration, labor resources, sex composition, pictures of population growth.

SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI

Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich,

Termiz davlat pedagogika instituti Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti,
Tarix kafedrasi dotsenti v.b.
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining eng janubida joylashgan Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatining aholisi va mehnat resurslari haqida so'z boradi. Aholi va mehnat resurslarining bugungi kundagi holati, aholining ko'payishi, kamayishi tug'ilish, o'lim, diniy tarkibi, ularning qaysi sohalarida ko'proq bandligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: aholisi, tarkibi, tug'ilish, o'lim, migratsiya, mehnat resurslari, jinsiy tarkibi, aholining o'sish suratlari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N03>

Kirish. O'zbekiston jahonning ilk urbanizatsiya o'choqlaridan biri. Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent, Termiz, Qarshi va Shahrisabz shaharlari 2000-2700 yillik tarixga ega. Mamlakatning turli hududlarida topilgan shaharlar qoldiqlari (Afrosiyob, Axbi, Pop, Nasaf, Kesh, Poykent va b.) ham bu yerda urbanizatsiyaning qadimdan rivojlanib kelganligidan dalolat beradi[2].

Aholi ro'yxati ma'lumotlariga ko'ra urush (1941-1945) yillarida erkaklar soni kamayib ketdi. Bu tengsizlik 1950-yillarning oxirigacha davom etgan. 1950-yilda erkaklar viloyat aholisining 48,9 foizini tashkil qilgan. Keyinchalik aholining jinsiy tarkibi asta-sekin tenglasha bordi. 1989-yil aholi ro'yxati ma'lumotlariga ko'ra esa viloyat aholisining deyarli teng

yarmi(49,9%)ini erkaklar tashkil qilganligi fikrimizning isbotidir. 01.01.2019 yilda esa erkaklar 1297893 kishi, ayollar esa 1271455 kishini tashkil qilgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Surxondaryo viloyati aholisining o'sish sur'ati so'nggi yillarda, Qashqadaryo bilan birgalikda, mamlakatimizda eng yuqori. Hozirgi kunda viloyat o'zining demografik salohiyati bo'yicha Respublikamizda yuqori o'rinda turadi. 1989-yilda, ya'ni so'nggi marta o'tkazilgan aholi ro'yxati bo'yicha, 1253,8 ming kishiga teng bo'lgan bo'lsa, 2019-yilda bu raqamlar nisbati 1,7 martaga ko'paygan. Garchi demografik rivojlanish sur'ati so'nggi yillarda biroz pasaygan bo'lsa-da, u respublikamizda eng yuqori. Aholi sonining bunday o'sishi yangi ish o'rinlarini ko'paytirish, xalq iste'mol mollari ko'proq ishlab chiqarishni zarur qilib qo'yadi. Tumanlar miqyosida eng ko'p aholi Denov tumanida 385378 (01.01.2019y) kishi yashaydi. U mamlakatimizning Asaka, Urgut, Shahrisabz, Yakkabog' tumanlari singari eng ko'p aholi soniga ega bo'lgan birlamchi ma'muriy birliklardan hisoblanadi.

Mehnat resurslari tarkibi (ming kishi)

Mehnat resurslari	2010	2015	2020	2022*)
Mehnat resurslari	1174,1	1379,2	1452,2	1469,0
doimiy aholiga nisbatan, foizda	54,0	57,2	54,7	52,3
shu jumladan:	2010	2015	2020	2022
mehnatga layoqatli yoshdagi mehnatga layoqatli aholi	1169,4	1374,4	1450,2	1466,6
doimiy aholiga nisbatan, foizda	53,8	57,0	54,6	52,3
mehnat resurslariga nisbatan, foizda	99,6	99,7	99,9	99,8
mehnatga layoqatli yoshdan kichik va katta yoshdagi ishlovchilar	8,2	8,9	2,0	2,4
doimiy aholiga nisbatan, foizda	0,4	0,4	0,1	0,1
mehnat resurslariga nisbatan, foizda	0,7	0,6	0,1	0,2

Qashqadaryo viloyatidagi 1991-2021-yillardagi demografik jarayonlar, xususan, aholi sonidagi umumiy o'zgarishlar, qishloq va shahar aholisining tarkibi, shahar aholisining ko'payishi, tug'ilish va o'limning biri-biridan farqi, vohaning respublikadagi boshqa hududlardan farqi va o'ziga xos xususiyatlari, aholi zichligi, viloyat aholisining milliy tarkibi, mehnat resurslari bandligining tarmoq tarkibi va ularning joylashuvi tahlil qilingan. Ma'lumki, jamiyatdagi demografik voqealar umumiy va muayyan individual tasodifiy sabablar ta'siri ostida amal qiladi. Bu jarayondagi ayrim voqeliklar vujudga kelishi ba'zi sabablarga ko'ra individual va noyobdir, lekin demografik jarayonda ular ketma-ketlik voqealardan iborat bo'lib, ular muntazam ravishda o'zgarib turadi[4].

Shu o'rinda Qashqadaryo viloyati o'zining aholi soni bo'yicha O'zbekistonda Samarqand va Farg'ona viloyatlaridan keyingi uchinchi o'rinni egallaydi. U ayni vaqtda, aholi sonining o'sishi jihatidan Surxondaryo viloyati bilan birgalikda mamlakat demografik vaziyatida

yetakchilik qiladi. Jumladan, agar O'zbekiston aholisi 1989-2014-yillarda 128,1 foizga o'sgan bo'lsa, Surxondaryoda bu ko'rsatkich 144,6 va Qashqadaryoda 142,5 foizga teng. Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, bu ikki viloyat umumrespublika hozirgi demografik vaziyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Viloyat tabiiy geografik muhitiga mos holda aholi uning hududida bir tekis joylashmagan. O'rtacha zichlik 1 km² ga 105 kishi, bu raqam respublika o'rtacha ko'rsatkichidan deyarli 1,5 marta yuqori. Aholi, xususan, Kasbi (278,4 kishi), Qarshi (248,7 kishi), Yakkabog' (220,1 kishi) va Shahrisabz (203,4 kishi) tumanlarida zich joylashgan. Ayni paytda bu ko'rsatkich Muborak, Dehqonobod, Mirishkor tumanlaridagi qishloqlarda ancha past[5].

Yillar	Hamma aholisi ming kishi	Shundan		Barcha aholisiga nisbatan (protsent hisobida)	
		Shahar aholisi	Qishloq aholisi	Shahar aholisi	Qishloq aholisi
1926	343,5	39,1	304,4	11,4	88,6
1939	459,6	40,8	418,8	9	91
1959	508	67	441	13,2	86,8
1970	801	132	669	16,5	83,5
1979	1121	283	838	25,2	74,8
1992	1756,2	459,1	1297,1	26,1	73,9

2023-yil 1-yanvar holatiga ko'ra Qashqadaryo viloyat doimiy aholisi sonining

	2022- yil	2023- yil	O'sish sur'ati, % da
Qashqadaryo viloyat	3408,3	3482,6	102,2
<i>hududlar:</i>			
Qarshi sh	283,2	289,6	102,3
Shahrisabz sh	142,7	144,9	101,5

G'uzor	212,4	217,2	102,3
Dehqonobod	153,1	156,3	102,1
Qamashi	280,6	286,8	102,2
Qarshi	259,4	265,4	102,3
Koson	297,5	304,6	102,4
Kitob	271,2	276,3	101,9
Mirishkor	124,1	126,8	102,2
Muborak	90,3	91,8	101,7
Nishon	159,2	162,7	102,2
Kasbi	204,0	208,3	102,1
Ko'kdala	-	181,6	-
Chiroqchi	432,0	262,5	60,8
Shahrisabz	227,6	231,1	101,5
Yakkabog'	271,0	276,7	102,1

Muhokama va natijalar. Umuman olganda, Surxondaryo viloyatida 1989-2019-yillarda aholi sonining o'rtacha yillik ko'payish sur'ati yuqori bo'lgan qishloq tumanlariga Sho'rchi, Sherobod, Termiz, Oltinsoy, Muzrabot, Qumqo'rg'on, Jarqo'rg'on va Denov, o'rtacha ko'rsatkichlarga Qiziriq hamda Sariosiyo va past ko'rsatkichli hududlarga Angor, Boysun va Uzun tumanlari kiradi. Aholi zichligi viloyat bo'yicha 1 km² maydonga o'rtacha 114,8 kishi bo'lib, aholi geografiyasini, asosan, Surxon daryosi (viloyat nomi ham Surxondaryo) va o'nga parallel o'tgan temir hamda avtomobil yo'llari belgilab beradi.

Aholi joylashuvi, eng avvalo, yangi o'zlashtirilgan Surxon—Sherobod massivida, qadimdan qishloq xo'jaligi 322 rivojlangan hududlarda zich, tog' va tog'oldi hududlarida esa u nisbatan siyrak (masalan, Boysun yoki Sariosiyo tumanlari). Bunday tez sur'atlarda aholining o'sishiga tabiiy ko'payish hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Surxon vodiysi Qashqadaryo viloyati bilan birgalikda respublikamizda so'nggi yillarda kuzatilayotgan tug'ilish va tabiiy ko'payish ko'rsatkichlarining pasayib borish jarayoni bilan bog'lik demografik to'liqning eng so'nggi pallasida turadi. Boshqacha qilib aytganda, respublikamiz poytaxti Toshkent shahri va Toshkent viloyatida boshlangan bu jarayon asta-sekinlik bilan ayni shu mintaqada poyoniga yetadi, so'nib boradi. Binobarin, Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlari O'zbekiston Respublikasi demografik rivojlanishining hozirgi holatini ko'p jihatdan belgilab beradi[6].

Surxondaryo viloyati va uning barcha qishloq tumanlarida aholining tug'ilish koeffitsiyenti yuqori. Bir yilda tug'ilganlar soni 50-55 ming kishiga barobar. Ta'kidlash joizki, bu yerda ham tug'ilish va tabiiy ko'payish tobora pasayib bormoqda. Mazkur jarayon respublikamizning barcha mintaqalariga xos demografik vaziyatdir. Biroq, Surxondaryoda tug'ilish ko'rsatkichlari kamayib borayotgan bo'lsa-da, u hamon mamlakat miqyosida eng yuqori. 2008 -yilda viloyatda tug'ilish 25,8 promille bo'lgan holda, u 2013-yilda 24,6, 2019-yilda 25,9 promilleni tashkil qilgan; o'lganlar, mos ravishda, 3,9 va 4,1 %, tabiiy ko'payish -21,9 va 20,5 % bo'lgan, Boysun, Uzun, Qiziriq, Termiz, Sho'rchi va Sariosiyo tumanlarida yuqori, qolgan tumanlarda esa o'rtacha yoki undan pastroq.

Tug'ilishning yuqori bo'lishiga qator sabablar ta'sir qiladi. Ular jumlasiga aholining milliy tarkibida demografik ko'p bolalikka moyilligi yuqori bo'lgan mahalliy millat vakillarining

(o'zbeklar, tojiklar) ko'pligi, urbanizatsiya va aholi bandligi darajalarining pastligi, ayrim urf-odatlar va boshqa omillar kiradi. Viloyat aholisining 84,2 % o'zbeklar, 12,4 % tojiklardan iborat (2019-y.). Boshqa millat vakillari orasida turkman va ruslar ko'proq. Mamlakatimizning qator mintaqalarida bo'lganidek, Surxondaryoda ham tashqi migratsiya natijasi o'z salbiylik xususiyatini yo'qotmoqda. 2019-yil yakunlariga ko'ra, u Termiz shahrida eng katta manfiy qoldiqqa ega bo'lgan holda, ko'pchilik qishloq, tumanlarida ijobiydir. 2019-yil 1-yanvar holatiga ko'ra viloyatda mehnatga layoqatli yoshdagi aholi soni 1316 ming kishi, iqtisodiy faol aholi 919 ming, iqtisodiyotda band bo'lgan aholi 871 ming kishini tashkil qilgan [7].

Qashqadaryo viloyatidagi demografik jarayonlarni qisqacha tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, viloyatda kechgan ma'lum o'zgarishlarda ijtimoiy-iqtisodiy, demografik omillar muhim o'rin egallaydi. Xususan, ko'zdan kechirilayotgan davrda voha demografiyasi respublikaning boshqa hududlaridan aholining o'sish surati, tug'ilish va o'limning kamayishi, farzand ko'rish ketma-ketligini qisqarishi, aholi zichligi va joylashuvdagi o'zgarishlar, o'rtacha umr ko'rish darajasining ortishi, shahar aholisining o'sishi qishloq aholisiga nisbatan sekinlashuvi, migratsiyaning faollashuvi bilan izohlanadi. Masalani aholining milliy tarkibi tahlilidan boshlaydigan bo'lsak, 1989-yilda viloyatda aholining 85 foizini o'zbeklar tashkil qilgan bo'lsa, 1995-yilga kelib bu ko'rsatkich 91 foizni tashkil etdi. 2013-yildagi ma'lumotga ko'ra, viloyat aholisi milliy tarkibida o'zbeklar keskin ajralib 92,3 foizni tashkil etdi. Ikkinchi o'rinda, tojiklar 4,3 foizga ega. Qolgan millat vakillaridan turkman va ruslar ko'proq [3]. Bu o'zgarish mustaqillikning dastlabki yillarida migratsiya jarayonlari bilan bog'lanadi. Ta'kidlash joizki, aholi tabiiy o'sish ko'rsatkichlari shahar va qishloq joylarda farq qiladi, hamda qishloq joylarda tug'ilish shaharlarga nisbatan birmuncha yuqori. Buning ba'zi obyektiv va subyektiv sabablari mavjud. Jumladan, qishloqlarda ayollarning ijtimoiy hayotida bandligini past darajada bo'lishi, qo'l mehnati ko'p talab qilinadigan qishloq xo'jaligida ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojning mavjudligi, milliy an'analar davrlar davomida tug'ilishning yuqori bo'lishiga olib kelgan. Shahar aholisi tarkibida esa turli millat vakillarining ayollarning ijtimoiy hayotda faolligi, iqtisodiy-ijtimoiy omillarga bog'liq holda uy-joy muammosi va boshqa sabablari tug'ilish darajasining biroz past bo'lishiga olib keladi.

Keyingi yillar mobaynida, ya'ni 1989-2014-yillar oralig'ida aholi soni ancha tez ko'payib boradi. Masalan, Muborak tumanida o'rtacha yillik ko'payish 5,70 foiz, Kosonda 4,75 foiz, Kitob va Nishon tumanlarida 4,10 %ni tashkil qilgan. Nisbatan pastroq demografik o'sish Dehqonobodda 2,40 %, Qarshida 2,50 % va Kasbi tumanlarida 2,50 % kuzatiladi. Shu o'rinda e'tirof etish lozimki, mazkur ko'rsatkichlar bo'yicha Muborak tumani respublikamizda eng oldingi o'rinlarni egallaydi [5]. Tuman aholisining bunday tez o'sishi nafaqat tabiiy ko'payish, balki aholi migratsiyasi bilan ham bog'liq bo'lib, tabiiy resurslarni o'zlashtirish natijasida aholi bu yerga ko'plab ko'chib kelgan [2].

Yuqori mintaqqa Shahrisabz, Yakkabog' va Kitob tumanlari ko'p jihatdan respublikamizning aholisi zich, xo'jaligi intensiv rivoj topgan voha va vodiylariga o'xshab ketadi. Shu bilan birga, aholi zichlik ko'rsatkichlari quyi mintaqaning ayrim tumanlari, jumladan, Kasbi, Qarshida ham ancha yuqori. Aholining tabiiy harakat ko'rsatkichlari boshqa hududlar xususan, Surxondaryo viloyatidan tashqari sezilarli darajada farq qiladi. Chunonchi, bu yerda tug'ilish koeffitsiyenti har 1000 kishi aholiga 25,1 kishini tashkil etadi. Eng yuqori daraja 2000 yilda Chiroqchi tumanida bo'lib, u bu yerda yaqin 34 kishiga barobar. Yakkabog' tumanida ham tug'ilish ancha yuqori – 26,7 foiz. Ayni vaqtda umumiy tug'ilish koeffitsiyenti

Mirishkor, Qarshi shahri va tumanida pastroq. 2013-yilda ham Chiroqchi tumani tug'ilish koeffitsiyenti bo'yicha ajralib turadi (30,0 %). Qolgan qishloq tumanlari orasida katta farq kuzatilmaydi, viloyat markazi Qarshi shahrida tug'ilish 21,5 promille.

Jumladan, Qashqadaryo vohasidagi aholi tug'ilishi 1995-yil da 36,2 promille, 1996-yil 33,1 prom., 1997-yil 29,9 prom., 1998-yilda 27,1 prom., 1999-yil 27,5 prom., 2000-yilda 26,3 prom., 2001-yil 24,2 promille, 2002-yilda 23,9 prom., 2003-yilda 23,5 prom., 2004-yilda 22,7 prom.ni tashkil qilgan. Yoki, 2018-yilda 82,1 mingta bola tug'ilganligi qayd etilgan bo'lib, shunga mos ravishda 1000 aholiga nisbatan tug'ilish koeffitsiyenti 25,8 prom.ni tashkil etgan[5].

2017-yil yanvar-dekabr oylarida tug'ilganlar soni 76607 kishini tashkil qilib, 2016-yilning shu davriga (77684 kishi) nisbatan 1077 taga kamaygan. Tug'ilish koeffitsiyenti mos ravishda 24,6 prom.ni tashkil qilib, 2016-yilning shu davriga (25,4 prom.) nisbatan 0,8 prom.ga kamaydi. Tug'ilish darajasining kamayishi viloyatning G'uzor tumanida (25,5 dan 25,0 prom.), Dehqonobod (28,4 dan 28,3 prom.), Qamashi (27,6 dan 27,2 prom.), Kitob (24,6 dan 24,3 prom.), Kasbi (25,6 dan 24,1 prom.), Chiroqchi (30,3 dan 30,2 prom.), Yakkabog' (27,8 dan 25,2 prom.) tumanlarida kuzatildi.

2018-yilda viloyat tumanlari orasida tug'ilish koeffitsiyenti o'rganib chiqilganda, yuqori o'sish Muborak tumanida (22,1 prom.dan 24,7 prom.) va Qarshi shahrida (17,9 prom.dan 20,7 prom.ga) Koson (24,6 prom.dan 25,6 prom.ga) va Kitob (24,1 prom.dan 24,9 prom.ga) tumanlarida bo'lib, eng yuqori ko'rsatkich Chiroqchi tumanida (32,9 prom.) kuzatilgan.

Mehnat resurslari tumanlar kesimida tahlil qilinganda, yuqori ko'rsatkichlarda Chiroqchi, Koson, Qamashi va Shahrisabz tumanlari, eng ko'p iqtisodiy faol aholi soni Chiroqchi tumanida (146,0 ming kishi) va Qarshi shahrida (130,6 ming kishi) ga kuzatildi. Iqtisodiy faol aholi sonining eng kam ko'rsatkichlari Mirishkor (54,7 ming kishi) va Muborak (46,2 ming kishi) tumanlariga to'g'ri keldi.

Surxondaryo viloyatining o'ziga xos tabiiy, iqtisodiy va siyosiy geografik o'ringa ega. Viloyatda mamlakat aholisining 7,79 foizi istiqomat qilgani holda, shahar aholisi respublika shahar aholisining 5,5 foizini tashkil etadi[7].

2017-yil ma'lumotlariga ko'ra 8 ta shahar va 114 ta shaharcha qayd etilgan bo'lsa, bu raqamlar 2023-yilga kelib 8 ta shahar va 112 ta shaharchani tashkil etmoqda. Ulardan Termiz shahri viloyatga bo'ysunuvchi shahar va qolgan 7 ta shaharlar tumanga bo'ysunuvchi shahar sifatida qolmoqda (Denov, Boysun, Jarqo'rg'on, Qumqo'rg'on, Sho'rchi, Sharg'un, Sherobod). Viloyat aholisi soni 2806,5 ming kishi Surxondaryo viloyatida 2023- yil 1- yanvar holatiga doimiy aholi soni 2806,7 ming kishini tashkil etib, yil boshiga nisbatan 63,6 ming kishiga yoki 2,3 % ga ko'paydi. Jumladan, shahar aholisi soni 1016,9 ming kishini (jami aholi sonidagi ulushi 36,2 %), qishloq aholisi soni 1789,8 ming kishi (63,8 %)ni tashkil etdi. Viloyat ma'muriy-hududiy jihatdan 1 ta viloyat bo'ysunuvidagi shahar va 14 ta tumanga bo'lingan, aholi zichligi 1 km² ga 139,6 kishiga to'g'ri keladi. Ma'muriy markazi – Termiz shahri bo'lib, aholisi 195,9 ming kishi[9]. 2023-yil 1-yanvar holatiga 1016,8 ming kishi yoki 36,2 foizi shaharlarda (respublikada faqat Xorazm viloyatidan oldinda) istiqomat qiladi[6].

Surxondaryo viloyati shaharlari aholisining dinamikasi (ming kishi hisobida)

Shaharlar	Yillar					O'sish, marta 1970-2023
	1970	1990	2000	2010	2022	

Termiz	34,9	75,0	113,5	120,4	195,7,0	4
Denov	25,8	55,0	63,0	70,1	145,4	3
Boysun	12,5	20,0	21,8	24,5	50,9	2,2
Jarqo'rg'on	11,6	20,0	20,5	20,9	22,9	1,9
Qumqo'rg'on	6,3	12,0	12,0	13,2	15,0	2,4
Sharg'un	5,4	9,0	12,4	12,0	11,6	2,1
Sherobod	10,2	19,0	24,2	26,0	29,5	2,9
Sho'rchi	9,1	16,0	20,5	22,3	25,4	2,8

Jadval O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, istiqlol yillarida Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlaridagi demografik o'zgarishlar, aholi bandligi va migratsiya jarayonlari hamda o'zgarishlar bevosita ijtimoiy-iqtisodiy sohalarga bog'liq holda kechdi. Bunda, kishilarning shaharlarga intilishi natijasida shahar aholisi salmog'ining ko'payishi, shuningdek, aholining milliy tarkibida tub joy millat vakillari salmog'ining oshishiga asosiy sabab, tub joy aholisi bo'lmagan millat vakillarining o'z vatanlariga qaytishi va qishloq joylarida tug'ilishning ko'payishi bilan izohlash mumkin. Aholi bandligi muammosini hal qilishning eng asosiy yo'llari, asosan, tumanlar miqyosida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni faollashtirish, ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanishi bilan mos ravishda mahalliy ehtiyoj asosida ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini jadal rivojlantirish bilan bog'liq kechgan.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Ahmedov E. A. O'zbekiston shaharlari mustaqillik yillarida. – T.: Abu Ali Ibn Sino, 2002. – 224 b.
2. O'zbekiston Respublikasi yillik statistik to'plami 2004. – Toshkent. 2005. – B. 57.
3. Qashqadaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2019-yil. – B.53.
4. Salayev Fazliddin Shamsiddin o'g'li Qashqadaryo viloyati aholisining mustaqillik yillaridagi demografik holati va etnik tarkibi. International Conference on Developments in Education Hosted from Amsterdam, Netherlands <https://econferencezone.org> April 30th 2022.
5. Soliyev A. O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. – T. 2014. – B. 290.
6. Soliyev A., Abdunazarov H. Yengil va oziq-ovqat sanoatining mintaqaviy muammolari (Surxondaryo viloyati misolida). – T: Fan, 2007. – 130 b.
7. Soliyev A.S., Tashtayeva S.K., Egamberdiyeva M.M. Shaharlar geografiyasi. Sattorov A.U Surxondaryo viloyati qishloq aholi manzilgohlarining soni va tarkibiy tuzilishidagi o'zgarishlar // O'zb. GJ axboroti. 32-jild. – T., 2008. - B. 85-88.
8. Surxondaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari. – Termiz. 2017.
9. www.surxonstat.uz
10. https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_demografiyasi
11. https://surxonstat.uz/images/uploads/docs/demografiya_uz12.pdf
12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10144254> № 7 2023-yil 869-870-betlar

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).